زەردوویی و هەوکردنی جگەری ڤایرۆسی

دکتۆر عەقید عابد عەلی

مێژووی ئەم نەخۆشیە؟

بۆ یەکەم جار یۆنانیەکان لە جگەر و نەخۆشیەکانی دواون و لەو باوەرەدا بوون لەبەر ئەوەی خوێن لە جگەردا دروست دەبێت، ئەوا جگەر دەبێتە مەڵبەندنی هەست و هەستیاری مرۆڤ.

هیپۆکرات لە کتێبەکەیدا لە درمی زەردوویی دواوە.

لە ساڵی 1885 توندە زەردوویی (Acute Jaundice) ناسراوە، بەڵام لە ساڵی 1960 جۆری B و پاشتر لە ساڵی 1973 دا جۆری A ناسرایەوە.

نەخۆشی درمی زەرروویی بەنەخۆشی جەنگ دەناسرێت، چونکە لە دووەم جەنگی جیهانیدا نزیکەی(200000) دوو سەد هەزار سەربازی ئەمریکی و ملیۆنێك (1000000) ئەوروپی تووشی ئەم درمە بوون!

لەنێوان ساڵانی 1955 1956 نزیکەی 29 هەزار ژن لە هندستان بە زەردوویی جۆری nonA، nonB مردوون.

لە ساڵی 1955 دا نزیکەی 11 هەزار کەس لە رووسیا بەهەمان نەخۆشی زەردوویی مردوون.

لە ساڵی 1988 دا نزیکەی 20 هەزار کەس لە ئەندەنوسیا بە هەمان نەخۆشی مردوون.

تا ساڵی 1965 نەتوانرا جیاوازی هەردوو جۆرەکەی ڤایرۆسی جگەری A,B بزانرێت.

پاشتر (کرۆگمان) هەردوو زەردوویی جۆری A ,B لە یەکتر جیاکردەوەو سەلماندی کە ڤایرۆسی B بەهۆی دەمەوە لە کەسێکەوە دەگوێزرێتەوە بۆ کەسێکی دی، و هەروەها بەهۆی خوێن و بەکارهێنانی دەرزی پیسی ڤایرۆساوییەوە دەگوێزرێتەوە و پاشتریش سەلمێندرا هەر هەمان ڤایرۆس لە رێگەی زایەندەوە دەگوێزرێتەوە.

(بلۆمبێرگ) لە ساڵی 1965 دا توانی پەیوەندی نێوان ئەنتجێنی ئوسترالیای و زەردوویی زەرداو بدۆزێتەوە، بەهۆیەشەوە هۆیەکانی زەردوویی جۆری B دۆزرایەوە بەرامبەر بەم کارە بەسوودەی بۆ مرۆڤایەتی لیژنەی پاداشتی نۆبل ئەو پاداشتە بەنرخەیان پێشکەش کرد.

(پرینس) لە ساڵی 1968 دا پەیوەندی نێوان ئەنتی جینی (HBs) و زەرداوی خوێنی زەردوویی نیشاندا.

(دانێ) لە ساڵی 1970 دا ڤیریۆن (Virion) ی ڤایرۆسی B ی لەژێر میکرۆسکۆبی ئەلکترۆنیدا دۆزرایەوە.

(ماگنیۆس) لە ساڵی 1972 دا بەباشی باسی دەربارەی سیستەمەی دژە ئەنتی جینی (Hbe) ە هەروەها دژە تەنی (anti –Hbe) کرد.

(ڕیزێتۆ) لە ساڵی 1976 دا یەکەم جار لەجۆرێکی دیکە تویێ نوسی و پاشتریش بە زەردوویی جۆری دێلتا (Delta) ناسرا.

لە ساڵی 1987 لە ئەمریکا جۆرێك لە زەردوویی یان لە زەرداوی خوێنی هەندێك نەخۆشدا جیاکردەوە کە لەگەڵ زەردوویی جۆری نە A و نە B تێکەڵ بوو ناویان لێنا زەردوویی جۆری E.

لە ساڵی 1980 دا یەکەم کوتانی دژی زەردوویی B دروست کرا.

لە ساڵی 1995 دا ڤایرۆسی زەردوویی جۆری G دۆزرایەوە.

جگەر

ئەندامێکی گرنگ و بزوێنەری لەشە لێرەدا ژمارەیەکی زۆر لە ماددەکانی دی لەش دروست دەکرێن و دەکەوێتە ژێر ناوپەنچکەوە و لەبەشی لای ڕاستی سك دایە.

گەورەترین ئەندامی لەشەو نزیکەی 500 ئەرکی هەیە، کێشەکەی لەنێوان 1 2 کیلۆگرامدایە جگەر شێوەکی قوچەکی هەیە بنکەکەی بۆ سەرەوەیە لە دوو بەش پێك هاتووە یەکێکیان لەوەی دیان گەورەترە، جگەر چاوگێکی ماددەی ئاسنە و ڤیتامینەکانە بە تایبەتی ڤیتامین B12.

ئەم گلاندە دەست بەسەر کۆلیسترۆڵی نێو خۆراکدا دەگرێت، هاوکات هەندێك هۆرمۆن دروست دەکات گرنگترینیان هۆرمۆنی ئیسترۆجینی ژنانە. جگەر ئەمبارێکی یەدەگی وزیەو شلەی زراو دروست دەکات و پاشتر لەزراودانەوە بەهۆی کەناڵی زراوەوە دەرژێتە ناو ریخۆڵەوە لە ساڵی 1987 دا بۆیەکەم جار لەمێژوودا لە شاری (بالێن) ی ئیسپانی تاکە ئەندامی لەشە کە پەیکەری بۆ دروست کراوە، دروست کردنی پەیکەرەکە تایبەت بوو بە مەی خۆرەکان تا بینینی پەیکەرەکە کاریان تێ بکات و مەی خواردنەوە کەم بکەنەوە.

هەموو هۆکارە ناوەکی و دەرەکییەکان دەبنە هۆی هەوکردنی توند (Acute) یان هەوی درێژ خایەن (Chronic) و دواتر لەناوبردن و رزین و بەمۆم بوونی (Cirrhosis) خانەکانی جگەر.

زەردوویی چی یە؟

بریتیە لە هەوی جگەر، بەهۆی هەوی ڤایرۆسیەوەو هەر لەناوەکەیەوە، بریتیە لە زەرد هەڵگەرانی سپێنەی چاو، پاشان ژێر زمان، دواتر زەرد هەڵگەرانی پێست بەهۆی نیشتنی بلریوبین (Bilirubin) لەم شوێنانەدا کە ئەمیش لەئەنجامی تێکشکانی خڕۆکە سورەکانی خوێنەوە دروست دەبێت کە ئەمیش هۆکاری زۆرە لەوانەو باوترینیان بریتیە لە ڤایرۆسی جگەر کە زۆر جۆری هەیە،

ڤایرۆسەکان کامانەن کە دەبنە هۆی زەردوویی

تا ئەمرۆ بە لایەنی کەمەوە (6) جۆر ڤایرۆس دۆزراوەتەوە و ناسراون کە دەبنە هۆی بریندداربوون و زامی جگەر، بوونیان لە لەشدا دەبێتە هۆی دەست نیشان کردنی زەردوورییەکان کە ئەمانەن:

ڤایرۆسی زەردوویی A
ڤایرۆسی زەردوویی B
ڤایرۆسی زەردوویی C
ڤایرۆسی زەردوویی D
ڤایرۆسی زەردوویی E
ڤایرۆسی زەردوویی G

ئەم ڤایرۆسانە جگەر بریندار دەکەن و دەبنە هۆی زەردوویی توند جگە لەو جۆرانەی سەرەوە هەندێك ڤایرۆسی دیکە هەن دەتوانن جگەر تووشی نەخۆشی دی بکەن:

cmr,Echorirus,Marburgvirus,EBr,Vari) cella virus,Lassa fever ,Rubella ,Hemorrhagic fever,Adeno virus,coxackie B virus, Herps simplex virus ئەوەی شایەنی باسە ئەو ڤایرۆسانەی سەرەوە دەتوانن ببنە هۆی نەخۆشی توند، جاری وا هەیە نەخۆشی ڤایرۆسەکە لەرێگەی میزەوە یان پیساییەوە دەکاتە دەرەوەو چاك دەبێتەوە وەکو لە هەوکردنی جۆری A دادەبینرێت.

بەڵام جاری وا هەیە ڤایرۆسەکە پاش هەوی توند ڕێڕەوی خۆی دەگۆڕێت و مرۆڤ تووشی نەخۆشی پاش هەوە توندەکان دەبێت.

زەردووییە توندەکان لەجیهاندا زۆر بڵاون، ئەم بڵاوییەش لەبەسەر پلەی تەندروستی باری ئابووری باشی رێگەو بان پاك و خاوێن خۆ پاراستن لەناوچەکە بەندە.

ماوەی کر کەوتنی چەندە؟

لەو کاتەوە دەست پێدەکات کە ڤایرۆسەکە دەچێتە

نێو لەشەوە زیاد دەبێت تا دەرکەوتنی نیشانەکان.

ماوەی کڕ کەوتنی ڤایرۆسی A لەنێوان (15 50) ڕۆژدایە منداڵ و لاو تووش دەبن.

ماوەی کڕ کەوتنی ڤایرۆسی B لە نێوان (30 80) ڕۆژدایەو هەموو کەس تووش دەبێت.

ماوەی کڕ کەوتنی ڤایرۆسیC لە نێوان (30 90) ڕۆژدایە هەموو کەسێک تووش دەبێت.

ماوەی کڕ کەوتنی ڤایرۆسی D لە نێوا (10 18) ڕۆژدایە.

ماوەی کڕ کەوتنی ڤایرۆسی E لەنێوان (30 50) ڕۆژدایەو (20 50) ساڵ تووش دەبێت.

زەردوویی جۆری non A و non B کە هۆکەی ڤایرۆسی C یە لە وڵاتە پیشەسازی و پێشکەوتووەکاندا زیاترە وەک لەجۆرەکانی دی.

زەردوویی جۆری A:

ڤایرۆسی A، ڤایرۆسێکی ناسراوەو سەر بە خێزانی پێکۆرتا ڤایرۆسەو شێوەی لە بزینەی هەیەو مرۆڤ تووشی درمە زەردوویی دەکات، خۆش بەختانە توشبوون بەم جۆرە ڤایرۆسە بەئاسانی چاک دەبێتەوەوە تەنانەت بەبێ بەکارهێنانی چارەسەر، هەروەکە باری بەردەوامی و درێژخایەنی بەخۆیەوە نابێت، ئەم ڤایرۆسە RNA ی تێدایەو تیرەکەی نزیکەی 28 32 نانۆمەترە, وەلێ لەناو کلۆردا بە 30 خولەک دەمرێت، گەر مرۆڤ یەکجار تووشی ئەم جۆرە ڤایرۆسە ببێت. ئەوا دەتوانێت لە تاقیگەدا دژە تەنی دژی ڤایرۆسەکە دەست نیشان بکرێت. ئەم ڤایرۆسە زیاتر (منداڵ و لاو) تووشی هەو دەکەن، زۆر جار مرۆڤ یەک جار تووشی ئەم ڤایرۆسە دەبێت.

پەتازانی

زەردووییەکە زۆربەی جیهانی گرتۆتەوە، و لە 85 90٪ دا تووشی منداڵ و لە 20 40٪ تووشی لاوان دەبێت، چونکە ڤایرۆسەکە لە ڕێگەی سوری دەم پیساییەوە بڵاودەبێتەوە، ڤایرۆسەکە زۆر درمەو بەئاسانی مرۆڤەکە تووشی دەبێت. ساڵانە نزیکەی 60 هەزار کەس لە ئەمریکا تووشی ئەم ڤایرۆسە دەبن.

ڕێگای گواستنەوە

1. خواردنەوەی ئاو شیر و خۆراکی ڤایرۆساوی.
2. بەکارهێنانی ئاودەستخانەی پیس و ناپاکژ، یان دانیشتن لە قەراخ جۆگە یان لەکاتی کۆچڕەو بومەلەرزەو و یەری دیدا.
3. خۆراک خواردن و خواردنەوە لەسەرچاوەی پیس بوونەوەی ڤایرۆسەکە.
4. لەکاتی گەشتکردندا بۆ ناوچە درمیەکان (ئەو ناوچانەی ڤایرۆسەکەیان تێدا بلاوە).
5. ڤایرۆسەکە بەدەگمەن لە ڕێگای خوێنەوە دەگوێزرێتەوە (کاتێک خوێنەکە زۆر ڤایرۆساوی بێت).

لە ئەمریکاو سویددا دەست نیشان کراوە لە ڕێگەی سێکسەوە ڤایرۆسەکە گوازراوەتەوە.

سەرچاوەی ڤایرۆسەکە

منداڵی باخچەی ساوایان و نەخۆشخانەکان و شوێنە قەڵەباڵغەکاندا زیاتر دەکەونە بەر شاڵاوی ڤایرۆسەکە.

نێر بازەکان.

بەکارهێنانی کۆکاین و مەریوانە لە ڕێگەی دەرزی دان لە خوێنهێنەر.

نیشانەکانی

ماوەی کرکەوتنی ڤایرۆسەکە لەنێوان 2 6 هەفتە، جاری وا هەیە ڤایرۆسەکە شێوەیەکی بەردەوامی هەیە لەنێوان 14 18 مانگداو هەمیشە ڤایرۆسەکە پاش یەکەم هەو بەرگری دژی دووەم هەو لە لەشدا بەجێدەهێڵێت بەمەرجێک هەمان جۆر ڤایرۆسی تووش ببێت ئەو بەرگریەش (بەرگری پاش هەو) بەدرێژایی تەمەن کاردەکات.

1. **قۆناغی پێش زەرد هەڵگەڕان:**

لەنێوان 3 7 ڕۆژدایە نەخۆشییەکە بەگرانی دەناسرێتەوە، بەگشتی (تا) ی دەبێت 3 5 ڕۆژ و لە 39 پلە تێناپەڕێت. ژانە ماسولکە، هەندێک نیشانەی هەڵامەت، نەمانی ئارەزووی خواردن، بێ هێز و ماندوویی.

2. **قۆناغی پاش زەرد هەڵگەڕان:**

نزیکەی 10 14 ڕۆژ دەخایەنێت.

سپێنەی چاوی تووشبوو زەرد هەڵدەگەڕێت.

ڕەنگی میزی نەخۆش تۆخ دەبێت (وەک ڕەنگی چای لێدێت).

پیسایی نەخۆش بێ ڕەنگە، یان زەردەو نەخۆشیش پیسایی کەم دەکات.

هەندێک جار نەخۆش تووشی خوێن بەربوونی گەدەو پێست و ناوپۆشەکان (لووت پژان، پوک پژان) دەبێت.

دەست نیشان کردن؟

دوو هەفتە پێش زەرد هەڵگەرانی رووخسار و هەفتەیەك پاش زەرد هەڵگەراندنەکە، دەتوانرێت ڤایرۆسەکە لە پیسایی نەخۆشەکەدا دەست نیشان بکرێت و بناسرێتەوە.

دەتوانرێت ماوەی کرکەوتنی ڤایرۆسەکەدایان لەکاتی دەرکەوتنی نیشانەکاندا ڤایرۆسەکە لە تاقیگەدا دەستنیشان بکرێت. ئەوەی شایەنی باسە دژە تەنی anti HAV لەنێو زەرداوی خوێندا جیادەکرێتەوە. بەلاّم IgM لە سەرەتای

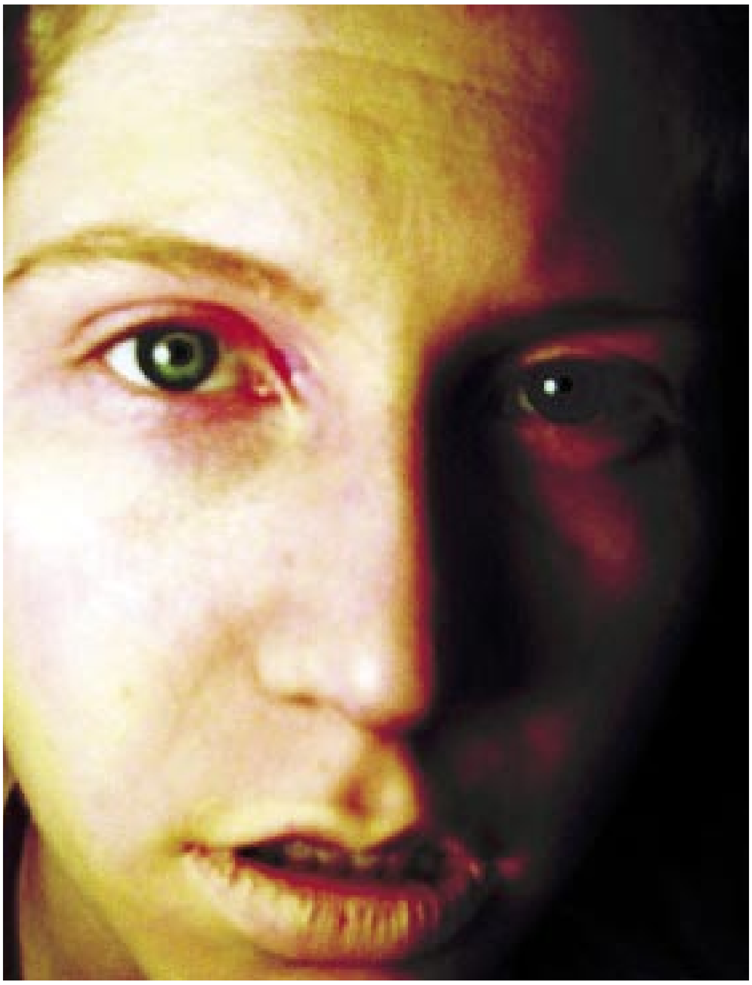

هەوەکەدا دەردەکەویّت و ماوەی چەند مانگێك دەمێنێتەوە، هەروەها دژە تەنی anti HAV بەردەوام لەهەردوو جۆری IgM, IgG دا دەبێت دەکەوێت، پاش 3 13 مانگان IgM ی دژە تەنی anti HAV ون دەبێت. وەلێ IgG هەر دەمێنێت ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە بەردەوام بەرگری پەیدا دەبێت بۆ دەستنیشانکردنی ئەم جۆرە زەردووییە تەنیا دەست نیشانکردنی دژە تەنی anti HAV پێویستە.

چارەسەرکردن؟

1. جیاکردنەوەی نەخۆش بۆ دوو هەفتە پشوودان و مانەوە لە جێگەدا.

2. زۆر پێویستە ڤیتامین B و C بدرێت بەنەخۆش.

3. پاریز زۆر بەسودە کاتێك نەخۆش زۆر دەرشێتەوە پێویستە لە خوێنهێنەرەوە ئاوی خوێیاوی یان شەکراوی تێبکرێت.

کوتان

کوتانی Harvix دژی ڤایرۆسی جۆری A بەکاردێت.

تێبینی: زەردوویی جۆری A لە باشوری کوردستاندا لە هەموو جۆرەکانی دی بلاّوترە.

زەردوویی جۆری B:

ڤایرۆسی B کە دەبێتە هۆی زەردوویی جۆری B گەورەیەو زۆر لە زەردوویی جۆری یەکەم(A) سامناکترەو مرۆڤ تووشی زەردوویی سێیەمی (زەرداوی خوێن) دەکات.

ڤایرۆسەکە سەر بەخێزانی هیپادیناڤیرۆسە، لەشێوەی تەنۆلکەی خڕ یان لەشێوەی پرۆتینی تایبەت بە ڤایرۆسەکە پرۆتینێك هەیە پێی دەوترێت رووکەشە ئەنتی جین (Hbs Ag) ئەم ئەنتی جینە لەنێو خوێندا لەشێوەی تەنۆلکەی بازنەییدایە تیرەکەیان 20 22 یان 50 250 نانۆمترە، لە تاقیگەدا دەتوانرێت ئەو تەنۆلکەیە دەستنیشان بکرێت.کەچەند پرۆتینێکی تایبەتی هەڵگرتووە پێیان دەوترێت ئەنتی جین و کە ئەمانەن e,c,s.

HBs Ag =Hepatins B surface antigen

HBc Ag =Hepatins C surface antigen

HBe Ag =Hepatins E surface antigen

ئەم ئەنتی جینانە تەنی دەرەکین بۆ لەش، بۆیە لەشی مرۆڤ دژە تەنی تایبەت دژ بەم ئەنتی جینانە دروست دەکات و دەیانرژێنێتە نێو خوێنەوە کە بریتین لە

Anti-HBs=antibody against HBsg

Anti-HBc=antibody against HBcg

Anti-HBe=antibody against HBeg

ئەم دژە تەنانە تایبەتن بەو ئەنتی جینانەی سەرەوە، هەر کاتێك بتوانرێت لە تاقیگەدا ئەنتی جین و دژە تەن یان تەنیا دژە تەن لەنێو خوێندا بدۆزرێتەوە، ئەوسا بۆمان روون دەبێتەوە جگەر تووشی هەو بووە بە ڤایرۆسی جۆری B پاشترین دەتوانین قۆناغی هەوەکە دەست نیشان بکەین واتە پێویستە بزانین چ جۆرە هەوە (توندە، لاوەکیە، درێژخایەنە) هەروەها دەتوانین بزانین ئایا باری ڤایرۆسەکە چالاکە، ناچالاکە یاخود لەزیادبووندایە، هەرچەندە دژە تەنەکان رۆڵی گرنگ لە بەرگری کردندا دەبینن کەچی زۆر جار مرۆڤ دەبێتە هەڵگرێکی درێژخایەنی ڤایرۆسەکە. ئەم ڤایرۆسە لە جگەر، خوێن، خانە شلەکان و شلە دەردراوەکاندا هەس زۆر جار لەوانەشە چری ڤایرۆسەکە لە خوێندا بەرز بێت بێئەوەی لە جگەردا هەبن.

شەش هەفتە پێش دەرکەوتنی نیشانەکانی هەوەکە (پێش پەیدا بوونی بارە توندەکە)ڤایرۆسەکە لە خوێندا دەست بە جموجۆڵ دەکات بەڵام لە 5 10 ٪ نەخۆشەکان زۆربەی هەڵگرانی لە خوێنیاندا دەستنیشان دەکرێت.

لە هەندێك نەخۆشدا ڤایرۆسەکە بە درێژایی ماوەی زەردبوونەکە دەمێنێتەوە لە 10 15 ٪ ی نەخۆشەکان ڤایرۆسەکان لە خوێندا دەمێنێتەوە بێ ئەوەی بۆ ماوەی چەند ساڵێك نیشانەکانیان تێدا دەربکەون.

زۆر جاران ڤایرۆسەکە لەرێگەی میزەوە دەکرێت دەرەوە، لەوانەیە ئەم رێگایە ببێتە هۆی گواستنەوەی ڤایرۆسەکە لەنێو ئەو کەسانەدا کە نەخۆشن و خزمەتی منداڵ دەکەن یان توانای میز راگرتنیان نییە. ڤایرۆسەکە لەنێو سپێرم و شلەی ناو گولینك و خوێنی بێ نوێژیدا بەرێژەیەکی بەرز هەیە. هەرچەندە پلەی خەستی ڤایرۆسەکە لەناو چڵمی لوت و لیکی ناودەم و گەروودا هەزار ئەوەندە وەك لە خوێندا کەمترە لەگەڵ ئەو رێژە کەمەشدا هەر ڤایرۆسەکە توانای گواستنەوەی هەیە.

ڤایرۆسی جۆری B لە ئاستی ئەنزیمی دیواری ناوەوەی ریخۆڵەدا ناچالاکە، لە پیسایدا نییە، وەکو جۆری A لە رێگای پیسایی و دەمەوە ڤایرۆسەکە ناگوازرێتەوە، ڤایرۆسەکە لە هەندێك شلەی ناو لەشدا هەیە. هەر ئەمەشە بۆتە هۆی جیاوازی رێگاکانی گواستنەوەی ڤایرۆسەکە.

ئەم زەردوویییە لە 10٪ ی هەموو زەردووییەکان دەگرێتەوە کە بە رێگای خوێندا تووش دەبن.

درمی ڤایرۆسەکە چۆنە؟

لەشەشەم رۆژی کرکەوتنی ڤایرۆسەکەوە دەست پێدەکات و نزیکەی 1 2مانگ دەخایەنێت رێژەی تووشبوون بەم ڤایرۆسە لەنێوان 5 10 ٪ دایە کە بۆماوەی 2 5 مانگ یان ساڵێك HBsAg یان لە خوێندا دەمێنێتەوە.

رێژەی بڵاوی زەردوویی B؟

ئەم جۆرە زەدوویییە یەکێکە لەو نەخۆشیانەی کە زۆر بڵاوەو ساڵ بەساڵ لە جیهاندا رێژەی بەرەو زیادی دەچێت لە جیهاندا ساڵانە نزیکەی 230 هەزار نەخۆشی نوێی تۆمارکراو دەست نیشان دەکرێت، لە ساڵی 1993 دا نزیکەی 230 ملیۆن نەخۆش لە جیهاندا هەبووە!

رێگاکانی گواستنەوە؟

رێگاکانی گواستنەوەی ڤایرۆسی B، لە ڤایرۆسی HIv دەچێت.

بەڵام ڤایرۆسەکە زۆر درمە لەچاو HIv لەناو نەخۆشییە درمە زایندەییەکاندا بەپلەی سێیەم پاش سۆزەنك و فەرەنگی دێت. زۆربەی ئەو کەسانەی تووشی ئەم جۆرە ڤایرۆسە دەبن بریتین لە (پزیشکی نەشتەرگەر – پزیشکی ژنان و منالبوون – پزیشك و سستەری تاقیگەکان – پزیشکی ددان).

1. گواستنەوەی خوێن و پێکهاتووەکانی خوێن و سپێرم، تف و لیکی ناودەم، شلەی ناو گولێك و خوێچ نی بێ نوێژی.

2. چاندنی ئەندام.

3. سێکس.

4. رێگای دەرزی: دەرزی نەخۆشخانەی بەکارهاتوو، دەرزی شرنقەی خوێن هێنەری بەنگ کێشەکان.

5. رێگای دی: ژەك و شیری مەمکی دایك، قەیچی، نینۆککەر، گوێزانی ریش تاشین زۆر مەترسیان هەیە.

ڤایرۆسزانی؟

نابێت ئەو راستیەمان لەیاد بچێت کە ڤایرۆسەکە زۆر گچکەیەو تەنیا لەی ژێر میکرۆسکۆبی ئەلەکترۆنیدا وەك 3-4 جۆر تەنۆلکەی گچکە لەسیرەمی (زەرداوی خوێن) ی نەخۆشدا دەبینرێت کەئەمانەن:

1. تەنۆلکەی (دانی) نزیکەی 42 نانۆمەترە.

2. تەنۆلکەی دووەم نزیکەی 38 نانۆمەترە.

3. تەنۆلکەی سێ یەم نزیکەی 22 نانۆ مەترە.

ڤایرۆسەکە لە 60 پلەی گەرمیدا دە سەعاتی دەوێت، بە کولاَندن لە 100 پلەی سیلیزی تەنیا 30 خولەك دەژی، بەلاَم بەرگەی کلۆر دەگرێت.

نیشانەکانی؟

لەراستیدا بەرتەك وەلاَمدانەوەی لەش لە مرۆڤێکەوە بۆ یەکێکی دی جیاوازە، هەرلەبەرئەم هۆیەشە گەلێك جار نیشانەکانی هەو یەك یان نەخۆشیەك لەسەرخۆو هەندێك جاریش نیشانەکان بە توندی و زۆر خێرا دەردەکەون کە :

تا لێهاتن، پلەی گەرمی لەش دەگاتە 38 – 39 پلە.

هێلَنج و رشانەوە.

پەیدابوونی ئازار لە ئاستی جگەردا.

ئالۆش و لەش خوراندن.

کاتێك جگەرە کێش تووشی ئەم ڤایرۆسە دەبێت هەست بەتامی جگەرە ناکات.

روخسارو سپێنەی چاوی نەخۆش زەرد هەلَدەگەرێت.

شەکەت بوونی نەخۆش.

میزی نەخۆش خەست دەبێتەوەو دەگۆرێت (وەك رەنگی چای لێ دێت).

سەر رووی پیسایی نەخۆش دەبریسکێتەوە.

ئەو مندالَەی توشی ئەم ڤایرۆسە دەبێت ٪20 ی سپلَیان گەورە دەبێت.

ژانە جومگە.

ناتەواوی فەرمانی جگەر.

زۆرجار هەوی ڤایرۆسی HIVهەمان نیشانەی هەوی ڤایرۆسی زەردوویی دەبێت و ئەویش پێش دەرکەوتنی تای زەردوویی، ماندوویی، هێلَنج دان، رشانەوە، سك چوون، نیشانەی کۆئەندامی دەمار(ژانەسەر گێروگرفتی بینین و ناسینەوە)، شەوانە ئارەقکردنەوە، گەورەبوون و ئاوسانی لیمفە گرێکان.

جۆرەکانی هەوی زەردوویی B؟

1. **هەوی توند:**

لەئامارێکدا وادەرکەوتووە لە ٪70 ی توشبووان ئەمجۆرە هەوەیان تێدا بەدی دەکرێت، هەر لە هەفتەی 3 – 13 و ئەنتی جینی سەر روو لە خوێنی توشبوونددا دەردەکەوێت وبەردەوام دەستنیشان دەکرێت، بەلاَم لە پێنج مانگان زیاتر لەلەشدا نامێنێتەوە هەروەها لە 80 – ٪90 ی نەخۆشەکان دژەتەنی ئەنتی جینەکان ناتوێتەوە لەبەرئەم هۆیە نەخۆشیەکە بەرەو درێژخایەنی هەنگاو دەنێت.

2. **هەوی بێ نیشانە:**

لەمبارەدا نەخۆش کەمێك نیشانەی لێ دەردەکەوێت، هەندێکجار لە ٪25 ی توشبووان بێ نیشانەن، لەشی نەخۆش ڤایرۆسەکە دەکاتە دەرەوە ئەوسا دژەتەنەکان پارێزگاری لە گەشەکردنی دەکەن ئەمەش ئەوە دەسەلمێنێت کەئەو کەسە ڤایرۆسەکەی تێدایە.

3. **جۆری سێ یەم:**

لەمجۆرەدا تەنیا 5 – ٪10ی توشبووان مەترسیان لێ دەکرێت توشی ڤایرۆسەکە بووبن، لەگەلَ ئەوەشدا زەردوویی توشی نەخۆشیەکی دی دەبن کە سوکترەو کەمتر هەستی پێ دەکرێت و پاشتر ون دەبێت. هەندێکجار لەو جۆرانەی سەرەوەدا نەخۆش هیچ نیشانەیەکی تێدا بەدی ناکرێت و لەتاقیگەشدا نیشانەی هەوی جگەری تێدا دەرناکەوێت.

ئەگەر تاقیکردنەوەی نمونەیی خانەی biopsyوەرگیرێت و هیچ ئەنجامێکی پۆزەتیڤمان دەستناکەوێت، ئەوانەخۆش هەر هەلَگری ڤایرۆسەکەیە. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە دووجۆر توشبوو هەیە:

1. توشبووی درێژخایەنی بێ نیشانە.

2. توشبووی درێژخایەنی نیشانەدار.

باری درێژخایەنی Chronic **چۆنە؟**

بریتییە لەبەردەوام بوونی ڤایرۆسەکە، لەلەشی مرۆڤدا بۆماوەی شەش مانگان لەبارە توندەکەوە یا لە رۆژی دەستنیشانکردنی‌نەخۆشیەکەوە.

مەترسی ئەو بارە درێژخایەنە لەمندالَدا زیاترە بەتایبەتی مندالَی پێش نۆ مانگان لەدایك ببێت، بەلاَم مەترسی توشبوون بەم بارە لە لاواندا کەمترە.

دەستنیشانکردنی؟

لەراستیدا بۆ دەستنیشانکردنی ئەم جۆرە ڤایرۆسە پێویستە پزیشك چەند پرسیارێك ئاراستەی نەخۆش بکات و پێویستە ئەویش بەراستی و بێ هیچ پێچ و پەنا وەلاَمی ئەو پرسیارەکان بداتەوە و ئەو نیشانانەی کەنەخۆش هەستی پێ دەکات و لەگەلَ ئەو نیشانانەی لە کاتی تێروانینی پزیشك دەستنیشانی دەکات زۆر گرنگ و بەسوودن بۆ گەیشتن

به بۆچونێك و ئەم بۆچوونەش لەگەڵ تێستی تاقیگای ئەنزیمەکانی جگەر، زەرداوی خوێن و ڤایرۆسدا تەواو دەکرێت و سەرجەم دەستنیشانی زەردوییەکە دەکەن.

لەگەڵ ئەمەشدا تێستی تایبەتی بۆ دەستنیشانکردنی ئەنتی جینی s,c,e دژە تەنەکانیان ڕۆڵێکی گرنگیان لە دەستنیشانکردنی جۆری ڤایرۆسەکەدا هەیە. هەرکاتێك HBsAg بۆ ماوەی شەش مانگان زیاتر بەردەوام بوو ئەوا بۆمان دەردەکەوێت کە زەردوییەکە لە حاڵەتی درێژخایەنی دایە تێستی DNA ی ڤایرۆسی زەردویی B جۆرێك تێستی دیکەیە بۆ دەستنیشانکردنی زەردوییەکە.

تێبینی: هەرکاتێك تێستی HBeAg پۆزەتیف بوو مانای ئەوەیە کەنەخۆش بەئاسانی بەو ڕێگایانەی پێشووتر باسکرا دەتوانن کەسێکی دی تووش بکەن.

ڕێرەوی نەخۆشیەکە چۆنە؟

نزیکەی 85 – 90 ٪ ی زەردوویدارەکان جۆری B بەتەواوی چاك دەبنەوە، ئەوانی دی دەچنە باری درێژخایەنەوە یان توشی ڕزینی جگەر دەبن.

لە قۆناغی پێشکەوتوودا زەردوویدار بە دەگمەن تووشی شێرپەنجەی جگەر دەبن.

چارەسەرکردن؟

پێویستە نەخۆش جودا بکرێتەوە، پشوو بەخۆی بدات و گوێرۆایەڵی ئامۆژگارییەکانی پزیشك بێت.

ڤیتامین C و B1,2,6,12 زۆر بە سوودن هەروەها ڤیتامین K لەکاتی خوێن بەربوون و خوێن پژاندا زۆر پێویستە.

دەرمانی interferon alpha A یەکێکە لە دژە ڤایرۆسەکانی زۆر بەکارە، چونکە دەبێتەهۆی کەمبوونەوەی DNA لە زەرداوی خوێندا، هەروەها دەبێتەهۆی هەژاندنی یەکەم وەڵامدانەوە، خانە قەپگرەکان، لیمفۆسایتەوکانیT، خانە کوژەرەکان و خانە سروشتیە کوژەرەکان چالاك دەکات.

دەرمانی دیکەش بۆ چارەسەرکردنی نیشانە لاوەکیەکانی کۆئەندامی لەش هەیە وەلێ بەپێی بارو جۆری کلینیکیبەکاردەهێنرێت.

ئەوەی شایەنی باسە زەردەهەوی جۆری (B (HBr خۆی چاك دەبێتەوە، بەڵام دەتوانین بڵێن کە نزیکەی ٪5ی گەورەساڵان تووشی جگەر هەوی درێژخایەن دەبن. ئەو منداڵانەی لەکاتی لەدایکبووندا توشی ڤایرۆسەکە دەبن (کاتێك دایکیان هەڵگری ڤایرۆسەکەیە) لە ٪90 یان ڕێرەوی هەوەکەیان بەرەو درێژخایەنی گەشەدەکات و ئەمرۆ لە تاقیگەدا لە سیرەمی خوێندا دەتوانین دەستنیشانی ڤایرۆسەکە بکەین واتە ڕێژەی anti HBe , HBeAg و ڕێژەی HBr DNA بزانین (دەستنیشان بکەین) کە زۆر یارمەتیدەرە تا بزانین ئایا هەوەکە چالاکە (کەسانی دی بەئاسانی توش دەکەن) یان نا یان کەسانی دی تووش ناکەن. خەملاندنی دەستپێکردنی ئەنتی ڤایرۆس لەسەر ئەو ڕێژەیە بەندە.

ئەمرۆ دوو ئەنتی ڤایرۆسی پەسەندکراو دژی زەردوویی جۆری B بەکاردەهێنرێت ئەوانیش بریتین لە:

1. دەرمانی ئەلفا ئینتەر فیرۆن alphainterferon و کورتکراوەی IFN بۆ دانراوە.
2. دەرمانی Lamivudin ناوی بازرگانی Zeffixە.

دەرمانی IFN:

ئینتەر فیرۆن لە خێزانی سایتۆ کایینەکانەوە Cytokine هاتووە وەك وەڵامدانەوەی هەوی ڤایرۆسی لەش دروستی دەکات primary virus infection، لە ساڵی 1997 دا وەك ئەنتی ڤایرۆسێکی بەکارهێنراو لەم هەوە ڤایرۆسیەدا دەدرێت بەنەخۆش:

کاتێك ڕێژەی ئەنزیمەکانی جگەر لە خوێندا بەرزن.

کاتێك HBr ADN , HbeAg پۆزەتیڤن.

کاتێك هەوی جگەر فیبرۆس Fibros دەستنیشان دەکرێت.

دەرمانی IFN لە شێوەی دەرزیدایەو هەفتەی 3 دەرزی لەماوەی 4- 6 مانگدا دەدرێت لە ژێر پێستی نەخۆش.

ئەم دەرمانە ئەنجامی باشی بەزۆربەی تووشبووانی زەردوویی جۆری bداوە، ئەمیش وەك ئەنتی ڤایرۆسەکانی دی بەشی خۆی نیشانەی لاوەکی وەك ئەنفلۆنزای، دەماری، دەروونی و بەرگریزانی هەیە.

دەرمانی Lamivudin:

ئەمیش لە خێزانی سایتۆکایینەو پەسەندکراوە، چونکە بەژەمی جودا کاردەکاتەسەر HBC, HCV گەر بەراورد بکرێت لەگەڵ IFN دا نیشانەی لاوەکی ئەمیان زۆرکەمترە، لەبەرئەوە دەتوانرێت ئەم دەرمانە بدرێت بەو

کەسانەی کەتوشی ناتەواوی جگەریش بوون. رۆژانە ژەمی یەك خەپلە بۆماوەی ساڵێك دەدرێت بەنەخۆش (دیاری نەکراوە چەند پێویست دەکات) بەڵام کاتێك کە ئەنزیمەکانی جگەر ئاسایی بونەوە ئەوا چارەسەرکردن رادەگیرێت، نالەبارترین نیشانەی ئەم دەرمانە بریتییە لەوەی کە لەماوەی 6 مانگدا ڤایرۆسەکە بەرگری دژی دەرمانەکە دروست دەکات. هەرکاتێك رێژەی ڤایرۆسەکە بەرزبۆوە، هاوکات ئەنزیمەکانی جگەریش بەرز دەبنەوە ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە ڤایرۆسەکە بەرگری دژی دەرمانەکە پەیداکردووەهەندێك نەخۆش پاش 2-1 ساڵ بەرگرییان پەیداکردووە.

ئیمینۆگلۆبیولینی دژی ڤایرۆسی b واتە دەدرێت بەو کەسانەی مەترسی توشبوون HBr یان لێ دەکرێت، ئەمیش وەك کوتان سودی هەیە تا مرۆڤ توشی ڤایرۆسەکە نەبێت لە ساڵی 1998 دا دووکوتانی نوێ کەوتە بازارەوە دژی زەردوویی B,A بە ناوی Twinrix بۆ منداڵ و گەورە ساڵان.

زەردوویی جۆری C:

ڤایرۆسی C، ئەوەی شایەنی باسە ڤایرۆسەکە سەر بەخێزانی فلاڤی ڤایرۆسە، نزیکەی 200 ملیۆن کەس لە جیهاندا هەڵگری ڤایرۆسەکەن و نزیکەی 4.9 ملیۆنیان لە ئەمریکادا دەژین و نزیکەی 10 ملیۆنیش لەئەوروپای رۆژئاوادا دەژین.

بڵاوترین زەردوویی لەناو ئەو کەسانەدا کەرۆژێك لە رۆژان خوێن یان فاکتەری خەستیان وەرگرتووە، ئەو راستیەش سەلمێنراوە کەئەو کەسانەی کەچەند ساڵێك لەمەوبەر گاما گلۆبۆلینین وەرگرتووە، بەڵام ئەو گاما گلۆبۆلینە لەجیهاندا بەرەسمی تۆمارنەکراوە، ئەواتووشی ئەم زەردوویە بوون، لە وڵاتە خۆرئاواییەکاندا لەنزیکەی 20٪ ی ئەوانەی کە زەردوویی توندیان توشبووە توشی ڤایرۆسی C بوون 30٪ هەموو چاندنەکانی جگەر دەگەڕێتەوە بۆ هەو بەم ڤایرۆسە. هەوەکە زۆرتر لە باشووری ئیتالیاو میسر بینراوە هۆی توشبوونیش بەم ڤایرۆسە دەگەرێتەوە بۆ بەکارهێنانی دەرزی پەنگ کێشان.

تا ئیمرۆ شەش جۆری genotype و ژمارەیەکیش snb type ی ڤایرۆسی c دۆزراوەتەوە. دەتوانین بەهۆی PCR ەوە دەستنیشانیان بکەین ئەوەی شایەنی باسە لەچەند توێژینەوەیەکی جودا ڤایرۆسەکە لە زەردوویداری ڤایرۆسی A,B,C,E دۆزراوەتەوە.

- لینێ و هاوەڵەکانی 1996 رایانگەیاند کەدوو ڤایرۆسی 6 یان لە دوو زەردوویداری جۆری c دۆزیوەتەوە.

چارەسەرکردنی زەردەهەوی درێژخایەنی جۆری C

ئەوەی شایەنی باسە لە 20-15 ٪ ی ئەو کەسانەی تووشی زەردەهەوی جۆری C دەبن خۆیان چاك دەبنەوە هاوکات لە 70 – 8- ٪ یان رێژەوی هەوەکەیان بەرەو باری درێژخایەنی گەشەدەکات.

ڤایرۆسی HCV سێ جۆر genotype ی هەیە وەك:

جۆری genotype 1- لەهەموو جیهاندا بڵاوە.

جۆری genotype 2.3- لە وڵاتی سویددا بڵاوە.

نزیکەی 40 هەزار توشبوو بەم جۆرە ڤایرۆسە لە سویدا هەیە، لە راستیدا HCVRNA, genotype بریار لەسەر چۆنێتی چارەسەرکردن دەدەن، دوو دەرمان دژی ئەم هەوکردنە پەسەندکراوە ئەویش بریتین لە دووشێوەی Ribavirin, (peg IFN) , INF.

دەرمانی (Peg INF):

دەرمانێکی لەسەر خۆیە نزیکەی هەفتەیەك لەنێو لەشی نەخۆشدا دەمێنێتەوە. لەبەرباشی کاری درێژخایەنی دەرمانەکە هەفتەی ژەمێك بۆ ماوەی یەك ساڵ دەدرێت بەنەخۆش.

دەرمانی (Ribavirin):

هەرچەندە ئەم دەرمانە راستەوخۆ کارناکاتە سەر ڤایرۆسەکە، بەڵام کاریگەری فراوانی هەیە بەتایبەتی لەسەر هەوەکە، پێویستە ئەم دەرمانە تەنیا لەگەڵ IFN تێکەڵ بکرێت وەك خەپلە رۆژانە بە پێی کێشی لەش دەدرێت بەنەخۆش.

تێکەڵکردنی ئەنتی ڤایرۆسەکان:

باشترین ئەنجامی دەست کەوتووە پاش تێکەڵکردنی ئەنتی ڤایرۆسەکان بریتییە لە چارەسەرکردن بە IFN دژی زەردەهەوی جۆری C. ئەم دەرمانە هەفتانە سێ جار بۆ ماوەی یەك ساڵ دەدرێت بە زەردوویدار، هاوکات تێکەڵکردنی دەرمانی IFN و Ribaririn ئەنجامەکەی 3-2 جاران باشتر کردووە. ئەو نەخۆشەی Genotype 2,3 یان هەیە ئەنجامی تێکەڵکردنەکە زۆر باشتربووە وەك لە جۆری Genotype 1.

ئەنجامی توێژینەوەکان ئەو راستییەیان سەلماندووە

تێکەڵکردنی Ribavirin لەگەڵ ژەمێکی بەرزی peg IFN دا، ئەنجامی باشیان داوە بەدەستەوە.

زەردوویی جۆری D:

ڤایرۆسی D یەکەمجار لەساڵی 1977 دا (ریزێتۆ) ی ئیتاڵیایی باسی ئەم ڤایرۆسەی کردووە پاشان ڤایرۆسەکە لە جیهاندا ناسراوە.

ڤایرۆسی D زۆر گچکەیەو لەتاکە ئەنتی جینێکی پرۆتینی HDAg کەلەدەرەوە بە توێکڵێکی HBsAg ی دەروە دراوە و دەکەوێتە Genomeە ی ڤایرۆسەوە و ئەمیش لە RNA ی هێڵدار دروست بووە. تیرەی ڤایرۆسەکە لە نێوان 25-37 نانۆمەترەو کارەکەی خۆی چالاکانە ئەنجام دەدات.

ڤایرۆسەکە پێویستی بە ڤایرۆسی B هەیە (واتە ڤایرۆسەکە توشی ئەو کەسانە دەبێت کەهەڵگری ڤایرۆسی جۆری B)ن لەبەرئەوە زۆر جیاوازە لە ڤایرۆسەکانی دی).

ئەوەی راستی بێت لە قۆناغەکانی پێش هەودا ڤایرۆسەکە لەنێو خوێندا دەجوڵێت بەڵام زەرداوی خوێنی نەخۆش ڤایرۆسەکە دەگوێزێتەوە بۆ یەکێکی دی، بەم شێوەیە ڤایرۆسەکە لەنێو جگەردا دەمێنێتەوەو دەبێتەهۆی زام کەچاکبوونی زۆر گرانە. ڤایرۆسەکە دەبێتەهۆی هەوی توندو درێژخایەنیش، ئەگەر لە خوێندا دژەتەنی دژ بە ڤایرۆسی Dمان دەست نیشانکرد ئەوا دەزانین کە مرۆڤ توشی ئەو ڤایرۆسە بووە.

رێرەوی بڵاوی نەخۆشیەکە ڤایرۆسەکە لە جیهاندا بڵاوە بەتایبەتی لە ئیتاڵیاو ناوچەکانی دەریای سپی ناوین و باکوری ئەفریقاو رۆژهەڵاتی ئەوروپاو ئەمریکای باشووردا. بەتەنیا لە باشوری ئیتاڵیادا رێژەی زەردوویی D لەنێوان 20٪-8 دایە هەروەها ڤایرۆسەکە لەئەوروپاو وڵاتانی ئەسکەندەنافیا بە رێژەی 2٪ هەیەو زیاتر لە نێوان پەنگ کێشەکاندا (ئەوانەی کۆکایین و پێکهاتوەکانیان بەدەرزی لەخۆیان دەدەن) بڵاوە.

رێگای گواستنەوەی زەردویی D؟

هەروەکو رێگاکانی گواستنەوەی جۆری B وایە، خوێن و پێکهاتووەکانی خوێن رۆڵی سەرەکی دەبینن لە گواستنەوەیدا. جاری واش هەبووە کەلەنێو خێزانێکدا نەخۆشێك ئەوانی دی توشکردووە. هەروەها دایك دەتوانێت پێش لەدایك بوون کۆرپەلەی خۆی توش بکات (واتە کاتێك کۆرپەلە لەناو زامالدایە).

نیشانەکانی زەردوویی D

ماوەی کرکەوتنی ڤایرۆسەکە لەنێوان 3-6 هەفتەدایە، لەوانەشە هەندێکجار نەتوانین تێکەڵبوونی هەوێکی ڤایرۆسی D لە زەردووییەکی تێکەڵ بە هەردوو ڤایرۆسی HBr + HDr جودا بکەینەوە.

نیشانەکانی لەسەر تێکەڵبوون (لەگەڵ ڤایرۆسی B) دا یان پیس بوونی هەوەکە و قۆناغی هەوەکەوە بەندە.

بەگشتی زۆر بەنارەحەت دەستنیشان دەکرێت، وادەرکەوتووە کەلەئەوروپادا ٪39 ی ئەو کەسانەی کە ڤایرۆسی Dیان لە خوێندا دەست نیشان کراوە هاوکات توشی زەردوویی جۆری B هەڵچون بوون.

لە رادەبەدەر زیادبوونی بیلیریۆبین ئەنزیمەکانی جگەر ئەوە پیشان دەدات کەنەخۆش توشی هەردوو ڤایرۆسی DوB بووبێت.

ئەگەر ئەنزیمەکانی جگەرو بیلیریۆبین ئەوەندە بەرزبوونەوە ئەوا پێویستتە پزیشك گومان لە هەوێکی دوو ڤایرۆسی بکات هەو بەم دووڤایرۆسە دەبێتەی هۆی دروست بوونی زەردووییەکی زۆر توند بەناوی زەردوییە هەڵچوەکان. زۆرجاران ئەم جۆرە زەردوویە بەدو قۆناغدا تێدەپەرێت و دەبێتەهۆی دووئەوەندە زیادبوونی ئەنزیمەکانی جگەر.

ماوەی کرکەوتنی ڤایرۆسی D دیاریکراوە، چونکە ڤایرۆسی B لەگەڵ میزدا دەکرێتە دەرەوە هەر کاتێك هەو بە ڤایرۆسی D بەرەو پیس بوون بڕوات ئەوا مەترسی لەهەوی ڤایرۆسی B پەیدا دەبێت. لەوانەشە هەڵگرێکی ڤایرۆسی B کەتوشی Dبێت چاك ببێتەوە، بەڵام ڤایرۆسی Bهەربەردەوام دەبێت یان دەکرێتە دەرەوە یان نەخۆش دەمرێت.

درمی ڤایرۆسەکە:

لەسەرەتای درمەکەدا خوێنی نەخۆش زۆر ڤایرۆسی تێدایە و هەمیشە خوێنەکەیان ڤایرۆسەکەی تێدا دەمێنێتەوە.

رێرەوی نەخۆشیەکە چۆنە؟

نزیکەی 20-2٪ ی توشبوون بەم جۆرە زەردوویە دەمرن. دواتر 70-60٪ی توشبووانی ئەم جۆرە زەردوویە تووشی رزینی جگەر دەبن.

دەستنیشانکردنی چۆنە؟

دەستنیشانکردنی ئەنتی جینی Igm anti-HD,HDAg لە پلازمای خوێندا و لەسەرەتای هەوەکەدا نیشانەی هەوێکی توندە، بەڵام دەستنیشانکردنی Igm anti-HD نیشانەی هەوێکی درێژخایەنە. لەکاتی پەیدابوونی زەردوویـی Dی درێژخایەندا دژەتەنی هەوی ڤایرۆسی B واتە (HBsAg) پۆزەتیف دەبێت. هەروەها دەتوانین دژە تەنی دژی ڤایرۆسی D واتە (anti HD) لە پلازمای خوێنی نەخۆشدا دەستنیشان بکەین. بۆ دڵنیا بوون لە هەوی D پێویستە دژەتەنی HDr یان RNA لە پلازمای خوێنی نەخۆشدا هەبێت.

چارەسەرکردنی نەخۆشیەکە؟

بەگشتی دەرمانی IFNalpha باشترین ئەنجامی داوە بەدەستەوە و پێویستە هەفتەی سێ ژەم بۆماوەی 3-6 مانگ بدرێت بەنەخۆش.

زەردوویی جۆری E:

ڤایرۆسی E، ڤایرۆسێکە لە جۆری RNA سەر بە خێزانی ساڵسکی ڤایرۆسە و تیرەکەی لە نێوان 27-32 نانۆمەتردایە، ماوەی کڕکەوتنی ڤایرۆسەکە لەنێوان 2-9 هەفتەدایە. لەماوەی کڕکەوتن و قۆناغی یەکەمی هەوەکەدە دەتوانین ڤایرۆسەکە جیا بکەینەوە، بەڵام دژەتەنی دژ بە ڤایرۆسەکە لە قۆناغەتوندەکاندا دەردەکەوێت.

ڕێگاکانی گواستنەوەی چۆنە؟

ئەم ڤایرۆسە وەك جۆری A بەرێگای سوری دەم – پیساییەوە دەگوێزرێتەوە و ئەمیش دەبێتە هۆی درمە زەردوویـی. ئەم جۆرە زەردووییـە، لە هندستان، پاکستان، روسیا، چین، ناوەراست و باکوری ئەفریقا، پیرۆمەکسیکدا بەدی کراوە. لەزۆربەی بارەکاندا ڤایرۆسەکە بەهۆی ئاوی توشبوو بە ڤایرۆسەکە بڵاو دەبێتەوەو بەزۆری لاوان توشی دەبن زۆرجاریش ڕێژەی مردن لەنێوان 1-2٪ دایە وەلێ ڕێژەی مردن لەنێوان ژنە سکپڕەکاندا دەگاتە 20٪ ماوەی کڕکەوتنی ڤایرۆسەکە نزیکەی 6هەفتەیە، نیشتانەکانی ئەمجۆرە زەردووییە هـەروەك نیشانەکانی زەردوویـی جۆری A یە. زۆرجاران ئەو کەسانەی توشی ئەم جۆری زەردووییە دەبن تەمەنیان لەنێوان 20-30 ساڵاندایە.

لەکاتی هەودا بەم ڤایرۆسە کتوپڕ ئەم نیشانانە لەنەخۆشدا دەردەکەوێت ماندویی و بێهێزی، کەم بوونەوە یان نەمانی ئارەزووی خۆراك خواردن، ماسولکە ژانکردن، هەروەها نەخۆش تووشی هێڵنجدان و رشانەوە دەبێت.

دەستنیشانکردن

ئەم جۆرە زەردووییە لەوڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکاو زۆربەی وڵاتە ئەوروپیەکاندا کەمە، تەنیا گومان لەوکەسانە دەکرێت کەئەو نیشانانەی سەرەوەیان هەیەو لەناوچە درمیەکانەوە هاتوون یان گەڕاونەتەوە.

لەم ساڵانەی دواییدا تێستی سیرەمی ELISA توانیویەتی ڤایرۆسەکە دەستنیشان بکات هاوکات تێستی PCR دەتوانێت RNA Her لە سیرەمدا دەستنیشان بکات.

چارەسەرکردن

لەوانەیە لەهەوە درێژخایەنەکاندا دەرمانی Interferon , Ribaririn وەك دژە ڤایرۆسێك کاربکەن.

زەردوویی جۆری G:

زەردوویـی ڤایرۆسی Gیـان ڤایرۆسی GB-C دووجۆر ڤایرۆسن کەسەر بە خێزانی فلاڤی ڤایرۆسە. لە ساڵی 1995 دا دۆزراوەتەوە.

دەتوانین بەهۆی تێستی PCR وە دەست نیشانی HGR RNA لە سیرەمی نەخۆشدا بکەین، زۆر گومان لەوە دەکرێت کە ڤایرۆسەکە بەهەردوو ڕێگای خوێن و هەروەها ڕێگای پیسایی – دەم دەگوازرێتەوە و بڵاو دەبێتەوە. لەزۆربەی بارەکاندا لە وڵاتی ژاپۆن و سویددا ئەم جۆرە ڤایرۆسە لەو جۆرە کەسانەدادەست نیشانکراوە یان جودا کراوەتەوە کە خوێنیان داوە.

- **جگە لەو ڤایرۆسانەی کەبەکورتی باسیان لێوەکرا هۆی دی هەن کەدەبنەهۆی زەردوویی گرنگترینیان (مەی) ە، بەو جۆرە زەردووییەش دەوترێت (زەردوویی ئەلکهولی) کە دوو جۆرن:**

1. **زەردوویـی توندی ئەلکهول:** لـەو کەسانەدا دەردەکەوێت کەلەماوەیەکی کورتدا بە ڕێژەیەکی زۆر مەی دەخۆنەوە.

2. **زەردوویی درێژخایەنی ئەلکهول:** لەو کەسانەدا دەردەکەوێت کەلەماوەیەکی درێژدا رۆژانە مەی دەخۆنەوە.

لەمجۆرە زەردووییەدا دەرکەوتووە کەهەندێکجار خانەکانی جگەر لەناودەچن و دەمرن و لەوانەشە جگەر تووشی زاماری و هەوی تێکەڵاو ببێت، بەڵام مەرج نییە هەموو مەی

خۆرێك توشی گیروگرفتی زەردوویی هەوی مانەکانی جگەر بێت.

خۆپاراستن لە زەردوویی بەگشتی؟

1. خۆپاراستن لە ڤایرۆسەکە:

زانیاری دان دەربارەی چۆنیەتی بڵاوبونەوەی و بەرگری تەشەنەکردنی ڤایرۆسەکان.

کوتان بەدەرزی ئیمینۆکلایبۆلین (Ig).

خوێن وەرنەگرتن لە کەسانی نەناسراو بێ تێست کردنی خوێنەکە لە تاقیگەدا.

بەکارهێنانی کۆندۆم لەکاتی پەیوەندی سێکسیدا (بۆپاراستن لە ڤایرۆسی جۆری B,D,C.

پاکژکردنی دەرزی و کەلوپەلی میتاڵی نەخۆشخانەکان و کوڵاندنیان لە 60 پلەدا.

کەمکردنەوە یان پەیوەندی نەکردن بەنەخۆشانی بەشی دابڕاوە.

بەکارنەهێنانی کەلوپەلی نەخۆش لەلایەن کەسانی ساغەوە.

پاك و خاوێنی گشتی مرۆڤ و گشت کەلوپەلێکی نەخۆش.

2. خۆپاراستن لەکاتی چارەسەرکردندا:

لەکاتی چارەسەوکۆردندا نابێت خوێنی تێست نەکراو بدرێت بەنەخۆش.

بەکارهێنانی کۆندۆم لەکاتی پەیوەندی سێکسیدا.

رێزگرتن لە پلانی پزیشك و پارێز لە خواردن.

تێکەڵ نەکردنی نەخۆش لەگەڵ نەخۆشی دیدا تا زوو چاك بێتەوە.

پێویستە نەخۆش لەنەخۆشخانە بکەوێت تا چاك دەبنەوە.

پاك و خاوێنی، ماندوونەکردن، قەدەغەکردنی مەی، مەریوانە، کۆکاین و پێکهاتووەکانی و جگەرەلەنەخۆش.

3. کوتان دژی زەردوویی:

ئەو دەرمانەی (دەرزی) کەلە ئیمۆتۆگلۆبین پێکهاتووە و anti HAr تیایدایە زۆر کاریگەرن دژی زەردوویی جۆری A.

زۆر لەمێژە لە زەرداوی خوێنی توشبووی زەردوویی Bدا دەرهێنراوە (کە 3 دەرزیە) مانگێك پاش یەکەم کوتان دووەم جار مرۆڤ دەکوترێت و سێیەم کوتانیش شەش مانگ دەدرێت لە ماسولکەی بازوو.

تا ئیمرۆ زەردوویی جۆری D,C,E کوتانیان نییە.

نزیکەی 13 کوتان دژ بە زەردوویی جۆری Bهەیە، گرنگترینیان:

1. دەرزیی (Engerix-B) لە شێوەی دەرزییەکی یەکجاریدایە.
2. دەرزیی(HB – Vax) ئەمیش لەشێوەی 10 مایکرۆگرامدایە.
3. دەرزیی (HB-IG) لەهەموو بارەکانی زەردوویی Bدا دەتوانرێت بدرێت لە مرۆڤ.

کێن ئەو کەسانەی دەبێت بەپلەی یەکەم کوتان وەرگرن دژی زەردوویی جۆری B؟

1. **دانساز- پزیشکی ددان**، پزیشك، ئەو کەسانەی لە تاقگەکاندا مامەڵە لەگەڵ خوێن دەکەن.
2. **نێر باز**، داوێن پیسەکان (کە هاوبەشی زۆریان هەیە) یان نەخۆشیە درمیە سسێکسیەکانیان توشبووە.
3. **ئەو کەسانەی خەڵکی ئەو ناوچانەن** کەئەم جۆرە زەردوورییەی تێدابڵاوە.
4. **ئەو کەسانەی لەخوێنهێنەرەوە**، مەریوانە، حەشیش و، کۆکایین و، پێکهاتووەکانی دیکەی تلیاك وەردەگرن.
5. **ئەو کەسانەی نەخۆشی هیمۆفیلیایان هەیە**، یا هیمۆدیالیسیایانهەیە.
6. **ئەو کەسانەی کە گەرۆکن** و پەیوەندی سێکسی فرەیان لەگەڵ کەسانی دیکەدا هەیە.
7. **ساوای تازە لەدایك بوو** کاتێك زەرداوی خوێنی دایکی و HBsAg پۆزەتیڤە.
8. **ئەو کەسانەی کەلەئەنجامی رووداوێکدا دەرزی خوێناویی** یان لە نەخۆشخانەدا دەرزییەکی خوێناوییان پیادا دەچێت.

سەرچاوەکان

Referennces :

1. www.myoclinic.com –viral hepatitis.
2. www.emedicine.com – hepatitis.
3.Davidsons text book of medicine.